

Anton Jäger och Arthur Borriello

Att förstå populismen

[Ur [Catalyst](#), vol 3, nr 4, vinter 2020. Översättning från engelska, Göran Källqvist.

Anton Jäger är doktorand vid universitetet i Cambridge och arbetar med populismens historia i USA. Tillsammans med Daniel Zamora arbetar han för närvarande också med basinkomstens historia.

Arthur Borriello forskar vid Fonds de la Recherche Scientifique (F.R.S.–FNRS) vid Fria universitetet i Bryssel (ULB Cevipol). Hans forskning är inriktad på den politiska hanteringen av euroområdets ekonomiska kris och de populistiska rörelsernas uppsving och förändringar i södra Europa.

Det finns inte många ord som är mer lockande, men också mer frustrerande diffusa och ett tecken på vår tidsperiod, än ”populism”. Statistiken talar för sig själv: mellan 1970 och 2000 ökade antalet engelskspråkiga publikationer som innehöll ordet från 300 till mer än 800, för att 2010 ha krupit över 1.000. Under det senaste året har mer än 500 akademiska publikationer på engelska givits ut om ämnet, och nyhetstidningar publicerar specialserier om det. 2017 lanserades en tidskrift som uteslutande ägnas åt det – den rättfram betitlade *Populism*.

En så spretande litteratur återspeglar förstås bara en djupare trend. Internationellt har rörelser som talar å ”folkets” vägnar fått majoritet, drivit bort sittande regeringar, angripit domstolar och spärrat in motståndare. I denna skildring är populismen både aktör och symptom, uttryck för en djup, strukturell kris som dundrar fram över demokratier i hela världen, med Europa som epicentrum. Som symptom finns ett brett spektrum samlat: Pablo Iglesias, Donald Trump, Marine Le Pen, Boris Johnson, Nigel Farage och Beppe Grillo är bara några av de politiker som kvalar in för beteckningen.

Denna ökande popularitet innebär också en analytisk utmaning – går det att säga något nytt om ämnet? Bokhyllor som bågner under populistiska ”explosioner”, ”hot” och ”faror” tyder på att det kan bli svårt: studier av populismen har själv drabbats av brist på originalitet. Cas Mudde är informell ålderman i yrket, och har talat om behovet att skilja populismen från angränsande ämnen, som nativism¹ och nationalism, medan rutinerade forskare har börjat kräva ett moratorium över den. Samtidigt har symboliska vänsterpopulistiska experiment i Europa – Podemos, La France Insoumise, Más País, corbynismen – stött på en politisk vägg, och förlorat val eller blivit förvaltare av äldre socialdemokratiska partier. Sammantaget uppmanar dessa trender till en djupare eftertanke om Europas senaste populistiska erfarenheter.

Denna artikel sätter in Europas nuvarande ”populistiska ögonblick” i ett större sammanhang. Den börjar med att placera populismen – vänster, höger och icke partipolitisk – inom den bredare förmedlingskris som har uppstått inom de europeiska statsskicken efter partipolitikens fall, och går vidare med en balansräkning över de olika varianterna, med speciell inriktning på vänsterpopulistiska grupper. Den är inte bara ett reflexmässigt avvisande eller stöd, utan erbjuder en systematisk analys av populismens uppkomst och ger ett lika systematiskt svar.

Definitionens dilemma

Alla försök att definiera populismen måste brottas med det faktum att det är ett ”ytterst omtvistat begrepp”. Under de senaste 10 åren har omkring 20 olika definitioner noterats, lanserade från olika

¹ Nativism är politiken att gynna infödda invånarens intressen framför invandrares, inklusive att begränsa invandring – öa.

håll inom den akademiska världen. Populismen är förstås knappast ensam om att vara ett omtvistat begrepp: ord som ”liberalism”, ”socialism”, ”ekologism”, ”republikanism”, ”fascism” och ”konserveratism” är lika indragna i språkliga dispyter. Men det är något unikt med populismen. Liberalism, socialism och republikanism har samtliga åberopats av historiska rörelser. Storbritannien, Frankrike och Tyskland har fortfarande kvar självutnämnda konservativa partier, och det sitter fortfarande socialister i många europeiska parlament. Populismen har knappt några sådana referenser i verkliga livet. Sedan ordet började breda ut sig på 1980-talet, har det nästan uteslutande använts utifrån, av journalister, akademiker och politiker, antingen för att beskriva eller – vanligare – svartmåla sina motståndare. Den enda rörelse som öppet gjorde anspråk på begreppet var American People’s Party, som bildades 1892 för att bryta det demokratisk-republikanska oligopolet och ena arbetare och lantbrukare i en ”producentkoalition” (det var också det parti som för första gången introducerade begreppet i det amerikanska språket).

Under större delen av 1900-talet var detta parti den enda kända referensen till ordet. På 1930-talet började översättningar dyka upp på franska, och på 1950-talet uppträdde begreppet första gången på spanska och tyska. Först på 1970- och 1980-talet började ett spirande fält av studier av yttersta högern att använda begreppet, vilket gav populismen ett stadigt fotfäste inom debatten i Europa. De senaste 10 åren har förvisso gjort det lättare att skilja dessa diskussioner från vetenskapliga användningar. Tack vare en akademisk guldrusch har studier av populismen vuxit till ett överflödande forskningsområde där olika definitioner nu kämpar om herraväldet. Det har skapat en känsla av förvirring – vem talar för populismen? – men gör det också möjligt med en användbar uppdelning. Forskningen om detta ämne kan delas upp i fyra stora, av varandra beroende kategorier: (i) strategiska, (ii) ideologiska, (iii) samtalande och (iv) institutionella definitioner.

Den första traditionen representeras av författare som Kenneth Roberts, Kurt Weyland och andra latinamerikakännare. De ser i huvudsak populismen som en politisk taktik som används av ledare för att samla en desorganiserad befolkning. De går tillbaka till arbeten av Gino Germani and Torcuato Di Tella under den latinamerikanska moderniseringsteorins första vågor, och deras kriterier för att skilja populister från icke populister är om den politiska strategin mobiliserar ett ”folk” mot en elit och befäster sitt grepp om statsmakten med hjälp av nedärvda nätverk eller ej. Ledarfokusering är en väsentlig del av denna definition. ”Under populismen”, sammanfattar en förespråkare, ”grundar sig bandet mellan ledare och anhängare till största delen på direkta, halvt personliga kontakter, inte på organisatorisk förmedling.”² Andra röster i denna tradition hävdar att populister ”mobiliserar masstöd via appeller mot etablissemangen”, med hjälp av ett ”personligt band till väljarna för att på så sätt kringgå partier och andra institutionella förmedlingar”. En sådan definition placerar populismen både innanför och utanför staten, och att den utövas av ledare som eftersträvar och befäster makten. Denna inriktning kan både prövas empiriskt och konkretiseras, men ger sällan en fullständig analys av bakgrunden till själva populismen.

En andra och mer framträdande tradition väljer vanligtvis ett ”vagt ideologiskt” förhållningssätt. Det är den linje som följs av den ”idémässiga” skola som representeras av så olika författare som Cas Mudde, Jan-Werner Müller, Cristóbal Rovira Kaltwasser, Stefan Rummens, Matthijs Rooduijn, och Sarah de Lange. Inga av dessa definitioner hänger helt och hållet ihop. Icke desto mindre ser de alla populismen i allt väsentligt som en *ideologi*, här i betydelsen att göra en rad omtvistade begrepp ”mindre konfliktladdade”. Denna variant av populism drogs igång av Muddes arbete i början av 2000-talet, och uttrycktes inte nödvändigtvis institutionellt – den kan uppträda både i etablerade och unga demokratier. Som ideologi delar denna populism upp befolkningen i två motsatta läger: folket och eliten, som båda två betraktas som homogena, medan statens politik antas genomföra ”folkets vilja”. Att populismen traditionellt har kallats för en vag ideologi antyder att

² Kurt Weyland, “Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics”, *Comparative Politics* vol 34 nr 1 (2001), s 1–22.

den inte har någon bestämd grupp uppfattningar som alla populisterna delar. Istället måste populismen haka på en ”värdideologi”, och kan aldrig verka i fristående form (strikt populistiska partier är därmed nästan strukturellt omöjliga). Funktionellt omfattar detta varianter som en ”populistisk nationalism” (Nationell samling, f.d. Nationella fronten i Frankrike), en ”populistisk socialism” (Podemos), en ”populistisk fascism” (Gyllene gryning) eller en ”populistisk nativism” (Vlaams Belang, Belgien). Sedan Muddes arbete om ämnet i början av 2000-talet har denna definition också blivit det verktyg som används av folk utanför ämnet.

En tredje forskningslinje leder i en samtalande riktning och innehåller en mängd subtraditioner. Den lanserades första gången av Ernesto Laclau 1977, och ser varken populismen som en ideologi eller som en strategi, utan istället som en ”politisk logik” som finns underliggande på alla politiska områden. Definitionen är samtalande i så måtto som den ser populismen som ett retoriskt medel för att forma politiska subjekt, att skapa ett ”folk” av diffusa grupper och undersåtar. Dess lockelse är också inneboende språklig: den populistiska logiken träder i kraft när en viss samhällsaktör skapar en ”front av likheter” mellan olika ouppfyllda krav i ett visst samhälle mot något som ”i grunden befinner sig utanför”. Att skapa en fiende är därmed ett centralt drag hos varje populistisk rörelse, inte bara en demokratisk fara. Det ger en flexibel och lättförståelig definition av populismen. Kommunikationsteoretiker kan upptäcka den i många olika sammanhang och gör det relativt lätt att göra begreppet funktionellt. Men det sker ofta på bekostnad av de specifika omständigheterna. Som kritiker har poängterat, kan för dessa kommunikationsteoretiker alla vara (potentiella) populisterna, medan rörelserna själva aldrig ges något socialt eller programmatiskt innehåll. Denna teori saknar också en fullvärdig redogörelse för vilka förutsättningarna är för en populistisk rörelse. Förutom en överdriven uppfattning av kriser, är det inte uppenbart vad som skiljer en populistisk politik från en icke populistisk. Istället finns den förstnämnda närvarande inom all politik och kan blossa upp närsomhelst. Historiskt undviker ett sådant budskap alla frågor om orsakssamband och vidhåller bara att grunden för en populistisk politik är att det finns en beredskap för den.

En fjärde tradition avhjälper denna formalism och utgör en mer öppet institutionell linje. Den förs fram av författare som Chris Bickerton, Peter Mair, Hanspeter Kriesi, och Carlo Invernizzi Accetti. Även om den står i tacksamhetsskuld till den ideologiska definitionen av populismen, så skiljer den sig från den genom sin starkare betoning av de institutionella förutsättningarna för populisternas framgång. Partidemokratin³ tillbakagång och partiernas krympande medlemsbaser skapar utrymme för nya politiska kommunikationssätt, och driver på krav på direkt demokrati som kan förbigå de klassiska partikanalerna. Det ställer populismen i ett kompletterande förhållande till teknokratin, ett annat av vår tids dominerande fenomen. Precis som teknokratin, bestrider populismen att det finns något inneboende värde i pluralism och partianda och den är fientlig till förmedling. Som tradition sätter alltså institutionalisterna in populismen i ett speciellt historiskt sammanhang och analyserar de betingelser i infrastrukturen som ligger bakom dess framgångar.

Alla dessa definitioner har sina egna för- och nackdelar. ”Strategerna” ger en övertygande beskrivning av de populistiska mobiliseringarna, men saknar ofta fokus på populistiska uppfattningar. ”Ideologerna” är i sin tur inriktade på de populistiska åsiktssystemen, men på bekostnad av mer institutionella skildringar. Kommunikationsteoretikerna inser den språkliga logiken hos varje populistisk rörelse och går längre än en snäv inriktning på ideologi. De framhåller helt rätt populismens nära band till den moderna representativa demokratin. Men de gör det ofta på bekostnad av de specifika sammanhangen, och är negativa till redogörelser för orsakssamband. När tar populistiska ögonblick slut? Hur uppstår de? Vad driver dem? Institutionalister ger i sin tur den mest tillfredsställande skildringen av de historiska förutsättningarna för en ”populistisk explosion”, men de riskerar hela tiden att inskränka populismen till det som driver den strukturellt. De kan också missa de bidrag som de politiska aktörerna själva ger.

³ Här menar författarna den demokrati som bygger på partier, inte demokrati *i* partier – öa.

Men tillsammans ger dessa traditioner ett innehållsrikt förhållningssätt som kan omfatta språkliga, institutionella och strategiska skildringar. I sitt nuvarande europeiska sammanhang utgör vår tids populism *en specifik politisk logik som verkar under en period av minskande förmedling via partier*. Det innebär att populismen både *uttrycker* och *omformar* förhållandet mellan staten och samhället under den nyliberala eran. Retoriskt är återopanden av ett ”homogent” folk framgångsrika just på grund av att tidigare sociala markörer som klass, religion och status har urholkats och gjort medborgarna mer mottagliga för nya kategorier. Rörelser kan på ett övertygande sätt definieras som populistiska när de verkar i detta sammanhang med minskande partidemokrati och för fram begreppet ”folk” på ett antagonistiskt sätt, i både ett lågt (retoriskt) och högt (ideologiskt) tonläge. Men populismen är ändå ett ytligt fenomen här. Den bakomliggande faktorn är bristen på förmedling: att de organ som tidigare stod mellan medborgarna och staten och förmedlade medborgarnas förhållande till dessa stater nu har försvunnit. En sådan definition tillåter fortfarande inre skillnader mellan olika populistiska varianter – vänster, höger och icke partipolitisk – men tonar ändå inte ner dess bredare systemkaraktär. Den gör det också möjligt med varianter av populism mellan olika partier och gradvisa populistiska åsikter. Två olika partier eller politiker kan vara populistiska i varierande grad och ändå stå i opposition till varandra. Dagens populism kommer i mer eller mindre inkluderande och uteslutande, rena och orena versioner. Deras uttryck beror alltid på de lokala sammanhangen och de är underkastade den politiska ekonomins och partisystemens begränsningar. Men populismen är överallt en ideologi om ”minskad förmedling” som både svarar på och omformar medborgarnas förhållande till sina stater.

En sådan definition varnar oss mot lättvindiga jämförelser med 1930-talet eller slutet av 1800-talet, som ofta pekas ut som tidigare perioder av populistiska framgångar. Även om sidor hos de fascistiska rörelserna har återuppstått på senare år, så saknas den organisatoriska basen för dem helt. Europa har massivt demobiliserade medborgare med få erfarenheter av kamp, parlamentariska massmobiliseringar eller statligt genomfört våld. Till skillnad från detta var fascismen ett svar på massagitation inom arbetarklassen, en nyss genomförd utvidgning av rösträtten, paramilitär verksamhet och ett förtryckande civilsamhälle. Dagens populism uppstår i ett helt annat sammanhang: minskande medlemsantal, sjunkande valdeltagande, tillgångsbaserad tillväxt och en helt och hållet förankrad sorts nyliberalism. Även om det kan ha sina egna nutida faror – perspektivet betyder något här – så går de inte att jämföra med 1900-talets föregångare. Både beskrivande och normgivande är konturerna till dagens populism annorlunda.

Populismens förutsättningar

Vad förklarar populismens oemotståndliga lockelse? Till att börja med är det viktigt att skilja mellan populismen som *verklighet* och populismen som *tecken*. Det första rör en komplicerad rad fenomen, alltifrån partiideologi och -organisering till statsledning, medan det andra innefattar användningen av begreppet i speciella debatter. Vad gäller det sistnämnda är det uppenbart att akademiker och journalister har specifika motiv för att beteckna rörelser som ”populister” – journalister kan undvika alltför brännande hänvisningar till den yttersta högern, anklaga någon för demagogi utan att öppet säga ordet, medan akademiker kan få stipendiepengar från den antipopulistiska konsultindustrin. I både vardagliga och specialistsammanhang hävdas det sedan att populismens uppsving hänger ihop med uppkomsten av en *populismindustri* som en grupp uttolkare tjänar pengar på, precis som nya diagnoser stimulerar nya medicinska industrier.

Det finns en hel del sanning i denna anklagelse. Populismforskare har förvisso spelat en stor roll för att stimulera användningen av ordet över hela det politiska spektrumet. Men sådana bourdieusianska drag⁴ räcker knappast som förklaring. Bara i konspiratoriska berättelser kan den akademiska världens roll vara så överväldigande, och det finns många mellanliggande faktorer med i bilden här.

⁴ Syftar på Pierre Bourdieus teorier om symboliskt kapital eller symboliska markörer – öa.

Den nuvarande populismvågen går inte att förklara som en fulländad akademisk konspiration. Det skulle kräva en nästan heroisk övertalningsförmåga från en liten grupp akademiker som antas ha smugit in begreppet i den allmänna debatten. Men det finns en orsak till varför den allmänna debatten reagerar så starkt på ordet och varför det har fått så rungande framgångar: på gott och ont fångar populismen en central sida hos den representationskris som för närvarande har greppet om politiken i Europa. Begreppet behöver således förstås bortom vad den akademiska marknaden har presterat. Istället är dess uppkomst som tecken nära knuten till de djupt rotade förändringar som har ägt rum i de europeiska samhällena sedan slutet av 1970-talet, och en radikal omstrukturering av väljarmönstren. Historiskt måste alltså denna popularitet placeras i ett (i) *makro-* (ii) *meso-* och (iii) *mikrosammanhang*, vart och ett med sina egna särpräglade tidsmässiga orsakssamband.

Makrofaktorer

Den första makrofaktorn är den långvariga nedgång för partidemokratin som sedan omkring 1973 har ägt rum i de europeiska länderna. Partidemokratin var förvisso aldrig någon stabil struktur. Med tanke på de olika organisationer och modeller som har grupperats under denna rubrik, har den visat sig vara plågsamt svår att föreställa sig som system. Ändå finns det utrymme för generaliseringar här. Beroende på demokratisk modell, tog sig de kollektiva strukturer som först institutionaliserade kampen mellan partier efter [Andra världs-] krigets fascistiska erfarenheter många olika former. I Beneluxländerna talades det om ”pelare” [pillarisering], att bygga upp separata medborgerliga sfärer för de socialistiska, liberala och kristdemokratiska partierna, uttryckta i egna tidningar, sjukhus och till och med fritidsgårdar. I Storbritannien förlitade sig både Labour och de konservativa på stora stödstrukturer med klubbar och fackföreningar för att mobilisera sina väljare. Även om Spaniens, Greklands och Portugals försenade demokratisering ledde till att de byggde upp sina kollektiva strukturer senare, så fungerade de trots det efter samma modell. I Östeuropa vidmakthöll de sovjetiska satellitstaterna å sin sida ett enpartisystem, men uppmuntrade initiativ i civilsamhället som på 1970-talet gjorde anspråk på en rörelse av oliktankande. Ur ett vänsterperspektiv har den ungerska författaren G M Tamás träffande beskrivit denna ”beordrade modernitet” som en värld som upplevde

skapandet av en motmakt av fackföreningar och arbetarpartier med egna sparbanker, sjuk- och pensionsfonder, tidningar, akademisk utbildning utanför universiteten, arbetarklubbar, bibliotek, körer, blåsorkestrar, engagerade intellektuella, sånger, romaner, filosofiska avhandlingar, vetenskapliga tidskrifter, pamfletter, väl förankrade lokala regeringar, nykterhetsföreningar – alla med sina egna sedvänjor, manér och stil.⁵

Civilsamhället kommer med sin egen kulturella kåranda. Med en sådan inramning, hävdar Chris Bickerton, ”är en stark ledare av sekundär betydelse, eftersom basmedlemmarna är centrala för partiet”.⁶

Under de senaste 30 åren har dessa partidemokratins pelare successivt underminerats. Två fenomen är särskilt viktiga för denna trend. Den första är sjunkande medlemssiffror för partier över hela linjen, samtidigt som medlemmarna har blivit allt äldre. Det tyska SPD gick från 1 miljon medlemmar 1986 till 660.000 2003. De nederländska socialisterna från 90.000 till 57.000. Det franska kommunistpartiet rasade från 632.000 1978 till 210.000 1998. Dess italienska systerparti gick från 1.753.323 till 621.670 1998, och försvann därefter i det Demokratiska partiet. Det brittiska Labourpartiet samlade 1978 675.906 medlemmar, och hade 2005 minskat till 200.000 (det studsade 2016 tillbaka under Corbyn och har nu stabiliserats vid omkring 400.000). Även om denna trend har varit tydligast för de socialistiska partierna – som alltid har litat till mass- snarare än kadermodeller – så är den inte mindre slående för högern. Partier som det flamländska CD&V har nu röstsiffror under

⁵ G. M. Tamás, “Telling the Truth About Class,” *Socialist Register* nr 46 (2006), s 1–41.

⁶ Sander Becker, “Sterke leider”, *Trouw*.

10%, de tyska kristdemokraterna blöder medlemmar och de brittiska Tories – det första masspartiet i Europas historia – får fler donationer från döda medlemmar än från levande. Det andra symptomet på denna ”minskande förmedling” är ett klart minskat valdeltagande. I samtliga europeiska demokratier röstas färre medborgare och deltar färre i folkomröstningar än tidigare. Även om detta har uppvägs av en påstådd demokratisering med digitala media, så är demobiliseringen ett bestående faktum i de utvecklade kapitalistiska demokratierna.

Den irländska politiska forskaren Peter Mair har på ett träffande sätt beskrivit hur urholkandet av de politiska partierna i Europa leder till ett tillstånd där partier ”härskar över ett tomrum”. Det finns nu ett gapande hål mellan medborgarna och deras stater. Detta förändrar kraftigt hur politiker förhåller sig till sina väljare. Europas politiker har nu så dålig insikt i vad som händer i sina befolkningar att de *måste* gissa sig till vad som kan utgöra ett framgångsrikt program. Eftersom partierna inte längre själva kan samla ihop sådan information, måste de hitta andra kanaler, de flesta inom den växande PR-industrin. Därav politikens ökande ”medialisering”: istället för att lyssna på sin bas eller lyda sina partiapparater, blir politikerna alltmer insvärjda i en armé av PR-experter. Dessa ger periodiska rapporter om tillståndet i den allmänna opinionen – en taktik vars pionjärer var mediegurus som Peter Mandelson och Lynton Crosby på 1980-talet.

Det finns en djupare, institutionell sida hos denna skildring. Sedan 1990-talet har det skett en upp-splittring mellan två områden, som under efterkrigstiden traditionellt var förenade – nämligen ”politik” och ”politiska handlingar”. Vi kan tänka på det sistnämnda som de metoder med vilka staten styr sina samhällen och ingriper i deras ekonomier, exempelvis hur den väljer vinnare och förlorare i industripolitiken. Det förstnämnda rör den process som politiska forskare kallar ”formering av folkviljan”, konkurrens mellan partier, kampanjbygge, att bjuda över varann under val, och få ihop koalitioner. På 1990-talet såg vi en drastisk förändring av hur dessa två sidor samverkade. ”Den icke valda makten” fick ensamrätt över politiska handlingar – organ som Eurogruppen, EU-kommissionen och Bank of England. Politiken överlämnades i sin tur till en mediefär som är ständigt beroende av nyheter. Intellectuellt framställdes båda som ett resultat av 1990-talets befriade civilsamhälle, efter de oblodiga revolutionerna i Östeuropa. Saker och ting utvecklades förstas på ett deprimerande annorlunda sätt. Istället för att skapa mer utrymme, lade 1980-talets krossande av de kollektiva institutionerna – Margaret Thatchers krossande av den brittiska fackföreningsrörelsen, den socialistiske presidenten François Mitterrands krig mot det franska kommunistpartiet, sovjetblockets sammanbrott, men också de konservativa partiernas åldrande medlemmar – grunden för mer svårfångade kollektiva former. Medan politikerna fångades i teknokratisk förvaltning och blev alltmer fjärrade från medborgarna, verkade media ge en ny sorts genväg till popularitet.

Denna urholkning går att spåra till två tidigare faser. Den första utgör uppkomsten av det som den tyske politiske forskaren Otto Kirchheimer på 1960-talet kallade ”allomfattande partier”. De undvek den betoning av snäva intressen som kännetecknade de tidigare masspartierna, och verkade i namn av mer diffusa allmänintressen. Exempel var det tyska CDU och framväxten av nya ”medborgarpartier” i Nederländerna. Den andra fasen betecknas ofta som ”kartellisering”. Den började på 1980- och 1990-talet, och befästes av EU:s tillväxt. De europeiska partierna började nu alltmer plocka sin personal från en allt mindre grupp specialister, och utlokalisera regerandet till teknokratiska organ. Samtidigt kapade de sina band till fackföreningarna och civilsamhällets övriga organisationer, och föredrog öppna primärval, fokusgrupper eller opinionsundersökningar framför massmedlemskap. Den ungerska teoretikern Péter Csígyó har passande beskrivit hur denna fas ledde till en ”ny populär bubbla”, där den nya finansekonomins spekulativa rundgång överfördes till den politiska marknadsföringens område. Det har gjort det möjligt för partierna att fylla regeringarna från en allt snävare medlemsgrupp, och har lett till en så kallad diplomdemokrati där fackliga ledare åsidosätts till förmån för bankirer och universitetsprofessorer.

Men denna minskade förmedling hade givetvis djupare ekonomiska drivkrafter. Sedan den ekonomiska tillväxtens inbromsning i början av 1970-talet, har de europeiska ekonomierna stadigt gått i

riktning mot överkapacitet, samtidigt som deras stater fick en allt större statskuld. Svaret på denna kris var inte enhetligt, och de olika svaren avgjordes av de lokala styrkeförhållandena. Men i vidare mening hade staterna två olika alternativ för att hantera krisen: att lägga band på de lönearbetande klassernas krav till förmån för kapitalet, eller dämpa kapitalets krav till förmån för de lönearbetande klasserna. I det sistnämnda fallet blev det uppenbart att det fanns ett problem för den offentliga förvaltningen. Efter de europeiska staternas demokratisering under efterkrigsperioden, förlitade sig partierna vanligtvis på statens tillgångar för att bevara sin bas. Det orsakade en starkt inflationsdrivande impuls. På 1970-talet förväntade sig de flesta partier en ökad offentlig belåning. Denna situation orsakade ett våldsamt svar från de aktieägande kapitalister som fortfarande sökte högre vinstmarginaler, och vilka var oroliga för staternas förmåga att lösa in deras fordringar. Botemedlet var att frigöra partierna från sin bas, som sades hindra en återgång till ett ekonomiskt normaltillstånd. Som James Heartfield beskriver denna makroförutsättning:

För att besegra arbetarklassens utmaning på 1970-talet, rev eliten ner de gamla institutioner som knöt massorna till staten. Under det gamla systemet var klasskonflikterna institutionaliserade, och systemet kontrollerade inte bara arbetarklassens motstånd, utan hjälpte också den härskande klassen att formulera en gemensam syn. Det som började som en offensiv mot arbetarklassens solidaritet på 1980-talet, undergrävde de institutioner som band samman samhället. Det var inte bara fackföreningarna och de socialistiska partierna som undergrävdes, utan också de politiska högerpartierna och deras traditionella bas inom kyrkan och lantbrukargrupper. Yrkesgrupper inom medelklassen förlorade sin privilegierade ställning.

Mellanliggande och omedelbara faktorer

Även om partidemokratins kris är en nödvändig förutsättning för populisternas ingripanden, så räcker den knappast. En hel mängd mellanliggande faktorer påverkar här, från partisystem, politiska traditioner, hur intensiva åtstramningsprogrammen har varit, hur landets välfärdsstat sett ut till möjliga externa överraskningar. En första mellanliggande faktor var det politiska resultatet av 2008 års finanskris. Samtliga nya europeiska populistiska rörelser uppstod i länder vars regeringssystem förändrades kraftigt som ett svar på denna skuldcrisis, från Spanien till Italien. När finanskapitalet vädjade om att få likvida medel från regeringarna, så insisterade de också på att ländernas offentliga sektorer skulle skäras ner för att stimulera lönsamheten. Dessa nedskärningar ökade arbetslösheten och pressade därmed ner lönerna. Följden blev att det offentliga urholkades ännu mer, skillnaderna mellan de traditionella politiska familjerna suddades ut och det representativa tomrummet blev ännu större. I Sydeuropa ledde det till att medborgarna under sitt sökande efter nya arenor för att uttrycka sitt missnöje tittade efter andra representativa kanaler.

Men dessa faktorer räcker inte för att inse det speciella med varje nationell, populistisk rörelse. För det första spelar partisystemen och deras olikheter en lika viktig roll. Majoritetssystem utan väl förankrade partier gör det till exempel mer sannolikt att populisterna öppet tar kontrollen, och gör det onödigt med en vågmästarroll. System med fast rotade partier tvingar vanligtvis populisterna att agera dolt, vilket var fallet med [det brittiska] UKIP. Konsensusmodeller som i Nederländerna och Belgien ger i sin tur större utrymme för mindre partier att växa och påverka de större partierna. I vissa fall kunde de tvinga på motståndarna en gemensam etik och skärpa deras krav. Den andra frågan gäller hur de olika europeiska välfärdsstaterna organiseras. Som Philip Manow har konstaterat, kan de delas upp i öppna och slutna modeller, beroende på hur stor tillgång de ger till medborgare respektive invandrare. De sistnämnda (slutna modeller) – med länder som Spanien, Portugal och Italien som exempel – har en benägenhet att ge upphov till vänsterpopulistiska svar, medan de förstnämnda har större sannolikhet att få högerpopulistiska utmanare.

En fullständig analys av populismen hanterar alla dessa tre nivåer och kombinerar makro-, mellan- och mikrofaktorer. Även om partidemokratins nedgång är en tendens som gäller alla de europeiska demokratierna, så är den inte lika kraftig överallt. Södra Belgien, till exempel, har fortfarande ett

stort massparti i Parti Socialiste, som vidmakthåller sin dominans med hjälp av klassiska skyddslingsystem. Norra och östra Europa har å sin sida sett en mycket snabb nedgång för de klassiska partiförmedlingarna, med åtföljande högerpopulistiska symptom. Att kombinera dessa faktorer ger en mer fullständig bild av populismen.

Blomstrande populism

Det senaste decenniet har varit vänligt mot de populistiska partierna. Femstjärnerörelsen blev 2013 Italiens tredje största politiska kraft, och fick en fjärdedel av rösterna till parlamentets båda kamrar – och nådde på så sätt det bästa förstagsresultatet i ett nationellt val för något parti i Europa sedan 1945. Fem år senare skulle den bli Italiens ledande politiska kraft och bilda regering tillsammans med Lega Nord. Syriza grundades 2004 och blev ett viktigt parti under den grekiska ekonomiska krisen, fick en fjärdedel av rösterna 2012 och erövrade 2015 den verkställande makten med 35% av rösterna. Podemos i Spanien fick sina första uppmuntrande resultat vid EU-valen 2014 (8% av rösterna och fem platser i EU-parlamentet). Under de påföljande lokala, regionala och nationella valen växte partiet, för att nå sin höjdpunkt vid de lagstiftande valen 2016 med 71 parlamentsplatser (tillsammans med andra krafter), och blev nästan större än socialistpartiet (PSOE). Därefter upplevde Podemos en relativ men stadig nedgång och stabiliserade sig som Spaniens fjärde största politiska kraft. Redan existerande partier har nått lika imponerande siffror: La France Insoumise vid presidentvalen i Frankrike 2017, Front National (nu Nationell samlings) sedan 2008 och Lega Nord (nu bara Lega) under Matteo Salvini.

Dessa framgångar har helt riktigt tillskrivits en ny tidsanda.⁷ Som vi har nämnt frodas populismen som speciell politisk form – oavsett sitt ideologiska och programmatiska innehåll – i vårt nutida politiska sammanhang med minskad förmedling, och försöker fylla det hål som under de senaste 40 åren har vidgats i nästan samtliga västdemokratier. Urholkandet av partidemokratien har efter hand undergrävt de mekanismer för representation som har kännetecknat modellen efter kriget: politiska partier, fackföreningar, kyrkor, föreningar och klubbar förlorade successivt sin roll som förmedlande ombud mellan medborgarna och staten.⁸ När dessa representativa organs egna intressen alltmer smälte samman med de offentliga institutionernas intressen, gick de från att vara ombud som representerade en viss väljargrupp i ett samhälle till att vara ombud för staten.⁹ Detta införlivande i staten förstärktes av den europeiska integrationen och skapade efter hand ett tomrum mellan de som representerade och de som blev representerade.¹⁰ Denna dynamik har drivits på ännu mer under den stora lågkonjunkturen och hur den har hanterats, och det har bara förvärrat den europeiska socialdemokratins tillbakagång.

I denna miljö kan inte den populistiska sortens politik undgå att blomstra. För det första gör deras strategiska, kommunicerande och organisatoriska särdrag dem särskilt snabba att anpassa sig till dessa förhållanden, som ofta verkar hindra traditionella klassbaserade rörelser. Deras ideologiska formbarhet gör det möjligt för dem att ha en speciellt övergripande dragningskraft på väljarna. De går utöver de traditionella gränserna mellan vänster- och högerväljare, vilket gör att de (åtminstone potentiellt) kan bli allomfattande politiska bildningar. För det andra passar den stora betoning som läggs på ledaren som enande figur för rörelsen – något som Laclau själv öppet har teoretiserat kring – med den nutida politikens personcentrering (som i sig själv hänger samman med TV:s och sociala medias struktur) och låter dessa rörelser hoppa över det kostsamma uppbygget av mellanliggande strukturer. För det tredje kan de till stor del klara sig utan traditionella kommunikationskanaler och skapa intryck av ett direkt utbyte med sina anhängare. Det mesta av detta beror på deras anmärk-

⁷ Cas Mudde, "The Populist Zeitgeist", *Government and Opposition* vol 39 nr 4 (2004), s 541–563.

⁸ Peter Mair, *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracies*, London: Verso, 2013.

⁹ Richard Katz och Peter Mair, "Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party", *Party Politics*, vol 1 nr 1 (1995), s 5–28.

¹⁰ Chris Bickerton, *European Integration: From Nation-States to Member States*, Oxford: Oxford University Press, 2012.

ningsvärt uppfinningsrika kommunikationsstrategier (tänk på Femstjärnerörelsens träffar, hur Podemos utvecklade [TV-programmet] *La Tuerka*, Jean-Luc Mélenchons användande av hologramteknik under presidentkampanjen, Donald Trumps twittrande och Salvinis Facebookstrategi). Slutligen har de lyckats utnyttja sin (verkliga eller låtsade) aura av att vara mot etablissemangen för att på nytt uttrycka krav som har grusats av den ekonomiska krisen och de traditionella partiernas likriktning.

Men till skillnad från de gamla masspartierna kom denna vänsterpopulism att fördelas bland ett sammelsurium av grupper. Å ena sidan fanns de äldre industriarbetare som hade drabbats hårdare av lågkonjunkturen i Sydeuropa och i allmänhet var beroende av välfärdsstaten. Efter slakten av kommunistpartierna hade de antingen slutat att rösta eller lockats till nya nationalistiska organisationer som UK Independence Party (UKIP), Nationell samling [i Frankrike], Vlaams Belang och det nya Lega (tidigare Lega Nord). Figurer som Jean-Luc Mélenchon och Pablo Iglesias har alltid varit öppna om att de strävar efter att dra tillbaka dessa väljare till vänstern. Det visade sig i paroller som Mélenchons ”fâchés mais pas fachos” (”arg men inte fascist”) eller Íñigo Errejón och Iglesias’ önskan att ”gå utöver vänster och höger”. Här tenderade populisternas teoretiker att ta ledningen. Exempelvis har Laclaus medarbetare Chantal Mouffe alltid varit bestämd om att det är nödvändigt att erkänna högerpopulisternas ”förnuftiga kärna”. Istället för att avfärda dessa väljare som sorgliga undersåtar i behov av terapi, föreslog hon en strategi för att återerövra dem: om inte vänstern lyckades få tillbaka dessa väljare i fällan så skulle den inte segra.

Det var inte alltid så lätt att sälja ett sådant budskap. De främsta skeptikerna var den andra gruppen vänsterpopulistiska väljare: unga yrkesutbildade. Högutbildade, uppkopplade och webb-kunniga gick de flesta av dem från universitetsexamen direkt till 2010-talets kärva arbetsmarknad. Majoriteten hamnade i tjänstesektorn. I kombination med den nya offentliga sfären på internet, som hade befriats från ”gammelm medias” begränsningar, blev de flesta av dem öppna för radikalisering. När Alexis Tsipras valdes 2015 stöddes han av inte mindre än 30% av Greklands unga. Men deras kulturella världssyn gick inte alltid ihop med den äldre arbetarbas som vänsterpopulisterna riktade in sig på. Det blev tydligt i Corbyns Labourparti, där den osäkra koalitionen mellan industriarbetare i norr och den kosmopolitiska millenniumgenerationen i söder sprack på frågan om Brexit. En liknande splittring ägde rum på stora delar av den europeiska kontinenten. Där hade, som Adam Tooze konstaterar, EU givit ”röst och inflytande åt en stor grupp utbildade medelklass- och yrkesutbildade européer”, och ”deras arga och missnöjda yngre syskon, kusiner, etc.” Klyftan till många äldre arbetarväljare, och avsaknaden av en partistruktur, innebar att det var nästan omöjligt att samla ihop en majoritet i valmanskåren.

Det är alltså ingen överraskning att de vänsterpopulister som har lyckats skaffa sig någon sorts politisk livskraft ofta har gjort det *inom* de traditionella vänsterpartierna, eller genom att haka på dem. Corbyns Labour har till exempel litat till en intern populistisk dynamik för att på detta sätt utmanövrera moderata grupper och Blairanhängare. Samma sak gäller det belgiska Arbetarpartiet, som har utvecklats till något av en massrepresentant för en arbetarnas fackföreningspolitik i landet.

Vänsterpopulister har också alltid gjort klart att de aldrig kan vara någon patentmedicin. Syriza och Podemos förmodades inte på något magiskt sätt organisera om den politiska ekonomin på en hel kontinent. (”Hur många divisioner har påven?”, frågade Pablo Iglesias just efter Tsipras kapitulation). Men vänsterpopulismens närvaro har på en förvånansvärt kort tid blandat om korten i sina respektive nationella miljöer. I hur stor omfattning de har lyckats omorganisera sina partilandskap varierar dock från fall till fall – och det måste analyseras noga.

Nyanser av framgång

Vänsterpopulismens främsta bedrift är att parlamentariskt ha återupplivat en halvdöd radikal vänster och samtidigt ha bytt ut de gamla vänstertraditionerna mot en ny samling symboler. Det har gjort

det möjligt för dessa populisterna att locka till sig en ny och heterogen väljargrupp som består av många olika delar av befolkningen, genom att tala till de utsatta delar av medelklasserna som plötsligt har utarmats av krisen, och som tidigare inte skulle ha valt mer radikala alternativ. I många fall har det handlat om att dra till sig en betydande del av de socialdemokratiska väljare som blivit besvikna på att mitten-vänstern har anammat åtstramningsprogram. Vänsterpopulistiska kandidater har varit populära i länder där socialdemokratiska partier har drabbats av att ha varit medskyldiga till att genomdriva åtstramningar – och nästan försvunnit, som i Grekland och Frankrike, eller riskerar att göra det, som i fallet Spanien. De lyckades också bra i regioner med stora etniska minoriteter, vilket visade sig i att Mélenchon fick 37% av de muslimska rösterna vid presidentvalet 2017.¹¹ Sist men inte minst har vänsterpopulismen politiserat en ny generation av unga väljare som annars skulle ha förblivit politiskt apatiska: en generation som varit inblandad i rörelserna 15-M, Aganaktismenoi och Nuit debout, men som knappast var benägna att delta i vanliga vänsterorganisationer. En snabb blick på Podemos' medlemmar är till exempel avslöjande i detta avseende: jämte tidigare sympatisörer till kommunistpartiet som plötsligt blev politiskt aktiva tack vare bildandet av Morada, hittar vi massor av unga människor (mellan 25 och 35 år gamla) som gjorde sina första politiska erfarenheter som Indignados och nu har poster i partiet.

Under denna process har vänsterpopulismen givit gamla kategorier ett nytt innehåll. För det första har den omformulerat frågan om social rättvisa – som under socialdemokratiens långa marsch mot mitten sedan länge har ignorerats. Istället för att rikta in sig på arbetare mot kapitalägare – ett motsatsförhållande som vänsterpopulister anser vara föråldrat i den nya komplicerade ekonomin – så förlitar de sig istället på en känsla av ekonomisk orättvisa genom att åberopa kategorier som går tvärs över klasser, som ”de 99%”, ”de många” och ”*la gente común*”. Det hade fördelen att förena ytterst olikartade delar av befolkningen – inklusive klassiska industriarbetare, medlemmar i den offentliga sektorn, små och medelstora företagare, oberoende arbetare och delar av småbourgeoisien – genom att peka på den allt mindre grupp som gynnades av den snabbt ökande ojämlikheten. Men det går att ifrågasätta hur sociologiskt korrekt det är, och vänsterpopulister har ofta haft svårt att retoriskt förlika konflikter i sitt eget läger.

Man kan beklaga att sådana paroller saknar en systematisk analys av den kapitalistiska ackumuleringen. Vänsterpopulismens dragningskraft vilar förvisso i första hand på en moralisk syn på ekonomin – och ställer producenter mot parasiter – istället för att på ett genomgripande sätt förkasta kapitalismen som sådan. Men den har ändå fungerat som en värdefull utgångspunkt för att utmana det nyliberala herraväldet. Den kan på ett bättre sätt än radikalismen locka till sig de mer återhållsamma delar av befolkningen som nyliberalismen har försökt (men i slutändan misslyckats) att införliva som lyckliga, fria egenföretagare – i synnerhet som vänsterpopulisterna i allmänhet har lyckats koppla ihop ekonomiska och miljökrav med nya frågor, som feminism, till ett sammanhängande nytt sunt förnuft (snarare än att bara räkna upp dem).

I en del fall gick denna inkluderande satsning hand i hand med stöd till nya initiativ från civilsamhället. Corbynismen uppmuntrade folk att bygga fackföreningar inom sektorer i den ”nya ekonomin” (som Deliveroo) som fram tills dess varit ganska oorganiserade.¹² På samma sätt organiserade sig hyresgäster i Barcelona i hyresgästföreningar under borgmästare Ada Colaus välvilliga överinseende. Men oftast underskattade vänsterpopulister grovt hur viktigt det var att återuppliva civilsamhället. Över hela Europa hade organisationer som klassiskt hade varit vänsterpartiernas ryggrad krympt ihop eller dragit sig tillbaka till en korporativ tillflykt. Vänsterpopulister försökte hoppa över detta förpolitiska skede och jagade efter ett gramscianskt ”rörligt krig”, som nästan uteslutande tolkades som att vara kopplat till val. Detta härrörde ur en märkligt europeisk tolkning av Laclaus

¹¹ Bernadette Sauvaget, “Les catholiques ont voté à droite, les musulmans largement à gauche”, *Libération*, 25 april 2017.

¹² Callum Cant, *Riding for Deliveroo: Resistance in the New Economy*, Cambridge: Polity, 2019.

arbeten, som såg uppbygget av en ”kedja av motsvarigheter” som en verksamhet som nästan enbart gällde i valsammanhang – och drog bort värdefulla resurser från de mellanliggande organ som på lång sikt är avgörande för populismens anti-hegemoniska strategi. Även om Podemos slog rot i en del hyresgästföreningar och nya fackföreningar, så låg dess främsta fokus på digitala kontakter för att göra det möjligt för medlemmarna att avgöra partiets politik, medan Syriza främst riktade in sig på mobiliseringar inför val på bekostnad av klassmakten.

Andra populister har visat sig vara smidigare på att navigera sig fram på detta nya område, och det kan spåras tillbaka till en blandning av klasstrategi, kulturkrig och konfrontationer på internet. För det första har högerpopulister lyckats samla väljare både från gamla mitten-höger och vänsterpartier genom att avlägsna sig från sina tidigare ultranationalistiska och nyliberala ståndpunkter. Dessa åsikter hade ofta begränsat dem till minoritetssektorer bland högre affärsmän – vilket var fallet med Nationella fronten (Front National) på 1980-talet – och minskat deras inflytande bland industriarbetare. Medan Jean-Marie Le Pen hyllade Thatcher och Reagans revolution på 1980-talet, så började partiet i slutet av 1990-talet omorientera sig kring en ”höger-gramsciansk” kärna och anamade öppet välfärdsteman. Geert Wilders tog initiativ till en liknande välfärdschauvinism. Han inledde sin bana som nederländsk liberal politiker men gick senare vidare och grundade sin egen partipolitiskt obundna grupp. Dessa satsningar ökade högerpopulismens dragningskraft genom att anpassa deras ståndpunkter om kulturfrågor något (och således locka konservativa väljare) och genom att fila lite på sitt välfärdschauvinistiska förhållningssätt, och dra till sig arbetare i de avindustrialiserade regionerna.

För det andra har högerpopulisterna ändrat fokus på debatten. Det gäller i högsta grad för invandringen, som har fått en central plats som få andra teman kan tävla med i Europa. Det finns ingen anledning att vara svävande fatalistisk om denna förändring. Även om europeiska media uppenbarligen spelade en roll för att sätta frågan på dagordningen, så har invandringen främst blivit så framträdande på grund av sitt ömtåliga samspel med arbetsmarknaden och stadsgeografien. För detta krävdes inte så mycket retorisk förmedling. Staterna har lämnat ifrån sig en orimligt stor del av sin förmåga att ingripa och hjälpa, och den enda genomförbara ersättningen för löneförhandlingar verkar vara att förvalta tillgången på arbete. Men det förklarar knappast varför invandring är så centralt idag. Den populistiska högern har fört ett ”kulturkrig” som har satt press på medtävlarna till höger. Här kan man till exempel tänka på hur [den socialistiska premiärministern] Laurent Fabius erkände Nationella frontens förmåga att se de franska medborgarnas ”verkliga problem” och hur en öppet rasistisk retorik uppstod i den franska högern. I sin tur ger debatten i Nederländerna ett tydligt exempel på hur högerpopulister förändrar alla frågor till för eller mot islam. Till och med i länder där förhandlingsstrukturerna från efterkrigsperioden har överlevt ända till den nyliberala eran – som Frankrike, Belgien och delar av den tyska industrin – har invandring blivit ett kraftfullt prisma via vilket medborgarna tolkar olika sociala problem: bostäder, löner, kulturell normlöshet. Inför detta har den gamla högern deltagit i en redan från början förlorad kapplöpning. De flesta av dem har försökt hinna ikapp den yttersta högerns åsikter om invandring, men har bara erbjudit en blek kopia av originalet. När CDU, Forza Italia och Les Républicains blev hårdare mot invandring så medverkade de aktivt till och uppmuntrade Alternative für Deutschlands, Legas och Front Nationals tillväxt. Utmanare från den yttersta högern har också gynnats kraftigt av att den viktigaste politiska frågan i Europa har övergått från åtstramningspolitik till ”migrationskris”.

En sista faktor är digitaliseringen. Mer än någon annan grupp av partier har de populistiska partierna förlitat sig på nya kommunikationsstrategier och gör anspråk på en hög närvaro på nätet (Trumps strategier är nästan en spegelbild av hur Salvini använder Facebook). Denna taktik har lett till dubbla resultat. För det första har den gjort det möjligt för dem att neutralisera oppositionen i sitt eget läger genom att upprätta vad som verkar vara direkta kommunikationskanaler till sina anhängare. Men det har också skyddat partiet mot yttre krafter, och har förlagt politiken till en digital arena istället för den klassiska offentliga sfären. Under det senaste valet i Belgien överträffade

Vlaams Belang alla andra flamländska partier vad gäller digitalt kampanjarbete, medan Front Nationals och Legas följare på internet är långt många fler än motsvarigheterna till vänster. De har alltså kombinerat det bästa av båda världarna: att dra in lojala väljare via skolade kadrer och öka sina möjligheter under val, kombinera flexibilitet med äregirighet.

Den mer partipolitiskt oberoende populismen (som den italienska Femstjärnerörelsen och den nederländska Democrats 66) har samma starka sidor men av helt olika skäl. De flesta av dem har uppvisat en obestämbar sorts opposition mot partietablissemangen, och som en följd av det kan de med lätthet utvidga sin dragningskraft under val till särskilda samhällsgrupper. Partipolitiskt oberoende populisterna är således de mest allomfattande av alla nutida politiska arter, obefläckade av någon tydlig sociologisk partiskhet eller lojalitet mot anhängare. Femstjärnerörelsen (M5S) har till exempel undvikit diskussioner om splittrande frågor inom sina egna led (framförallt invandring, som skulle kunna leda till splittringar mellan höger- och vänstermedlemmar) och har helt riktat in sig på ”övergripande” frågor. Av de sistnämnda sticker den så kallade moraliska frågan ut. Mer än något annat parti har M5S betonat hur korrumpert och inkompetent den italienska politiska eliten är, och i maskopi med specialister. Med detta har M5S drivit fram en ny diskussion om motsättningen mellan ”vanliga medborgare” å ena sidan och de nationella politiska eliterna å den andra. Denna taktik har uppenbarligen varit framgångsrik. I en miljö som redan kännetecknades av en minskning av de traditionella klyftorna (i synnerhet i Italien, med tanke på det politiska sammanbrottet i början av 1990-talet), har M5S stadigt befäst eliten mot de vanliga som den viktigaste skiljelinjen i samhället.

En sista skillnad mot högerpopulisterna gäller taktiken för mobilisering. Som vi har nämnt, har den populistiska radikala högern alltid kombinerat nya media med mer traditionella organisationsformer. Partipolitiskt oberoende populisterna har å andra sidan nästan uteslutande riktat in sin energi på det digitala. Det har i sin tur hjälpt dem att skapa nya områden för politiskt deltagande, som M5S och deras internetbaserade omröstningar på plattformen Rousseau. Dessa digitala verktyg fungerar både som ett svärd och en sköld. Å ena sidan har det gjort det möjligt för partipolitiskt oberoende populisterna att föreslå alternativa verktyg och praktiker till de traditionella partiernas (inte längre legitima) verktyg. Å den andra gör dessa partiernas till synes ”horisontella” karaktär det möjligt med en ytterst hård intern kontroll och beslutsstruktur som utesluter uppkomsten av mellanliggande skikt. Plattformen Rousseau – ett program som lanserades av en ingenjör – betraktas till exempel nu vida omkring som öppet för manipulering, medan Brexitpartiets Nigel Farage beslutade sig för att driva igenom ett beslut om att inte ställa upp i valkretsar med svag Torymajoritet utan att rådfråga medlemmarna. Därav Femstjärnerörelsens bestående paradox: den kan både dra fördel av effekterna av överläggningar och konsultationer online och en ytterst vertikal struktur där den slutgiltiga beslutsmakten ligger i några få händer.

Tomrummets paradoxer

Balansräkningen över tio års populism är onekligen imponerande. Under loppet av ett enda decennium har den på ett radikalt sätt ritat om den parlamentariska kartan i flera europeiska länder och gjort slut på de klassiska partigruppernas dominans, som knappt fick mer än 50% vid de senaste EU-valen. Men trots detta har många vänster- och partipolitiskt oberoende populistiska partier stött på ett antal liknande svårigheter – av inre och yttre natur som rör tryck både utifrån och inifrån deras partier.

En noggrann analys av dessa utmaningar avslöjar en intressant paradox mitt i den populistiska explosionen. Kort sagt både *lider* populisterna av och *gynnas* de av den minskande förmedlingen. Eller det som Peter Mair betecknade som ett ”tomrum” är antingen för tomt eller inte tomt nog för populisterna. För det första gör en enormt flyktig politisk miljö det svårt (och i en del fall omöjligt) för populistiska aktörer att stabilisera sin väljarbas och sina program. För det andra finns det kvar alltför mycket andrum för de traditionella aktörerna, och det begränsar det spelrum som finns till-

gängligt för de populistiska utmanarna. Mellan dessa två poler kämpar nya partier för att hitta en riktig (i) ideologisk eller (ii) organisatorisk balans.

Populisterna slits således mellan två önskemål. Det första är friheten att röra sig genom tomrummet och det andra är att skyddas från ett svart hål. Populisterna har märkt hur motståndskraftiga de traditionella klyftorna är och har beslutat sig för att positionera sig tydligare. Men då riskerar de att uppfattas som alltför ensidiga och förlora sin övergripande dragningskraft. Om de å andra sidan beslutar sig för att tona ner de traditionella klyftornas betydelse, så lockas de att överge all speciell ideologisk eller sociologisk partiskhet, och därmed missa väljarnas lojalitet – den enda garanten för stabilitet i en alltmer flyktig omgivning. Populisterna står inför ett andra liknande dilemma på organisatorisk nivå. Antingen ”bli vertikala” och på kort sikt bli mer effektiva men hoppa över det noggranna uppbygget av mellanliggande strukturer som är så viktiga för den långsiktiga stabiliteten – eller ”normaliseras” och helt enkelt anamma de gamla partiernas byråkratiska kartellstrukturer, och på så sätt bli organisatoriskt starkare men förlora sin frihet att röra sig fritt i tomrummet.

Dessa dilemman framstår olika för de olika populistiska varianterna. Till att börja med kan de vänsterpopulistiska partierna antingen vara *alltför vänster* eller *alltför populistiska*. I det första scenariot förblir de oförmögna att helt och fullt utnyttja den traditionella socialdemokratins sönderfall och skörda frukterna av ett allomfattande förhållningssätt. Det innebär att de fortsätter att förknippas med gamla socialdemokratiska (eller marxistiska) synsätt och måste knyta sig till befintliga organisationer i civilsamhället (främst fackföreningar och kooperativ) eller mindre vänstergrupper. En del rörelser kombinerade båda, som det belgiska Arbetarpartiet, som började som en allmänt elitfientlig grupp och nu har befäst sig i landets kvarvarande fackliga sektor. Men det leder till oundvikliga kostnader. Partier som till exempel M5S var nöjda med att sluta hänvisa till en klyfta mellan vänster och höger och omfatta ett öppet allomfattande förhållningssätt. Det gav dem avsevärd parlamentarisk slagkraft. I motsats till detta påmindes Podemos, det belgiska Arbetarpartiet och Syriza ständigt om sin bakgrund i den yttersta vänstern och hudflängdes ständigt som ”kommunister” av sina motståndare. Och även om Mélenchons La France Insoumise övergav sin vänsteretikett i alliansen Vänsterfronten, så refererade de ändå till en äldre jakobinsk tradition och utnyttjade minnen om folkfronten.

Även om vänsterpopulister kan använda dessa äldre traditioner, så kräver det vanligtvis att de överger sin uppfattning om att stå utanför det existerande partisystemet. En sådan strategi kan mycket väl vara användbar för att återuppbygga en lojal väljarbas till vänster och säkerställa en parlamentarisk grund. Men det hämmar också alla försök att övertyga nya väljare och leder till den dubbla faran av sekterism och skyddslingpolitik. Podemos är ett tydligt exempel på denna utveckling. I en värld av äldre klyftor (vänster-högeraxeln och Spaniens regionala fråga) har partiet omgrupperat sig till vänster i allians med Izquierda Unida. Även om det har gjort det möjligt för Podemos att stärka sina territoriella rötter och till och med har fått med dem i regeringen, så har det allvarligt undergrävt deras status som outsiders. 2019 drog de bara till sig väljare från yrkesutbildade på väg utför i de stora städerna. Det var de första som kom till deras koalition och först senare anslöt sig en del mindre utbildade arbetare. Men efter 2015 har många arbetarväljare återvänt till PSOE. Att Podemos åter ska nå upp till sin toppsiffra i december 2015 – då de fick nästan en fjärdedel av rösterna – verkar praktiskt taget omöjligt. Följaktligen har de givit upp sina sista ambitioner att bli en majoritetskraft och fungerar nu som en påtryckningsgrupp till vänster om PSOE, vilket tvingade in dem i en koalitionsregering 2020.

Ett andra scenario är att vänsterpopulismen blir *alltför populistisk*. I detta fall försöker vänsteranhängare bredda sin parlamentariska dragningskraft genom att minska sina utfästelser mot en äldre, förmodat komprometterad vänstertradition och hoppa över en del centrala organisatoriska frågor. La France Insoumise kapade till exempel uppsåtligt banden till de franska fackföreningarna och avsvor sig klassiska medlemsmodeller, för att istället i huvudsak rikta in sig på digitala kontakter. Det fick Mélenchon att skryta om att partiets ”kätterska utformning” gjorde att det inte fanns några ”interna

meningsmotsättningar”. På samma sätt koncentrerade sig Podemos på att bygga en skoningslös ”valapparat för krig” som skulle kunna överflygla det allt svagare PSOE. Även om denna strategi uppenbarligen gav en kortsiktig utdelning, så visade den snabbt sina yttre och inre begränsningar. Podemos nådde sin höjdpunkt 2015 men har därefter gått stadigt bakåt, och har splittras i två olika partier. De medgav att de underskattade de europeiska partisystemens tröghet, och vice versa överskattade Europas ”latinamerikanisering” – en kontinent som vänsterpopulister sedan länge hade tittat på för att få inspiration. Kort sagt har de flesta vänsterväljare inte fullständigt förmåtts att lämna sina gamla väljarblock, vilket PSOE:s fortsatta röst-siffror visar, och inte heller högern har förlorat alla sina lojala väljare.

En andra inre begränsning rör frågor om retorisk strategi. Podemos var inte det enda vänsterpopulistiska partiet som medvetet försökte återerövra symboler som högern traditionellt hade haft monopol på (såsom ”nation”, ”fosterland” och ”säkerhet”). Det återspeglades i Syrizas och Mélenchons försök att utforma en ”inkluderande” nationalism mot högerns allt större postindustriella bas. Men vänsterpopulisterna överskattade ofta dessa symbolers flyktiga karaktär. Användandet av uttryck som ”nation” och ”fosterland” betraktades mer som rena PR-manövrar än konkreta ideologiska åtaganden. Med tanke på Spaniens regionalistiska arv var det också svårt att vidmakthålla en nationalistisk ståndpunkt. Istället valde Iglesias att betona Spaniens ”flernationella” struktur – en spansk nation som bestod av flera undergrupper – och hoppades att detta skulle lugna ner hans bas från Barcelona till Madrid. Men istället för att ta udden av spänningarna gjorde det faktum att Podemos använde nationalistiska tillmälen att det uppstod en rad nationella frågor. Den mest uppenbara av dessa var den katalanska självständighetsrörelsen som slog in en kil i en av dess viktigaste baser i Barcelona. Senare skapade Podemos’ eftergivenhet utrymme för att det åter uppstod ett extremt högerparti, Vox, som tvingade in PSOE i sin nuvarande koalition.

Båda dessa begränsningar kan spåras tillbaka till Laclaus ursprungliga populismteori, som var starkt inriktad på valkampanjer, ledare och retorik. För det första har vänsterpopulistiska aktörer nästan helt riktat in sig att erövra den verkställande makten. Därmed har de försummat att inleda det långsiktiga ”positions-krig” (att bygga sina egna organisationer, utveckla ett motsamhälle) som varje framgångsrik strategi kräver. För det andra uppmuntrade fixeringen vid kortsiktiga parlamentariska framgångar en ”vertikaliserings” av rörelserna. Både Podemos och Syriza karakteriserades av ett beroende av ledare, som hämmade allt tålmodigt organisatoriskt arbete. Sist men inte minst led rörelserna av en överdriven formalism. De har nästan uteslutande sett sina politiska projekt som ett nytt sätt att skapa politiska *identiteter* av samma sort som projektet att utarbeta ett nytt parlamentariskt märke. Det gick ihop med den ökande vikt som PR sedan 1990-talet har fått över hela det politiska spektrumet, och vi har sett hur klassiska partier i massor har vänt sig till PR-expert. Men för vänsterpopulister blev detta till förfång för de normgivande och programmatiska frågorna, som de vanligtvis lånade från äldre traditioner (ekologer, keynesianer, feminister, etc.) och sedan smög med i sina program. Till detta läggs den vänsterpopulistiska koalitions sköra byggstenar, som omfattar yrkesutbildades överutbildade barn, yngre studenter och medelålders vårdarbetare, en del med kapitaltillgångar. Corbynismen är en illavarslande föregångare här. Corbynisterna lyckades infiltrera ett redan existerande parti och kolonisera det för sina egna syften – men koloniseringen var aldrig fullständig, och de blairitiska elementen överlevde. Den lyckades heller inte kontrollera sin envisa EU-vänliga fraktion, som främst hämtades bland yrkesutbildade i London. De gick i allians med äldre parlamentariker och pressade partiet att anta en ståndpunkt mot Brexit, med allvarliga effekter på dess parlamentariska chanser i norr.

Högerpopulismen står inför ett liknande dilemma, att vara antingen *alltför höger* eller *alltför populistisk*. I det första fallet förknippas den alltför mycket med vissa fascistiska eller klassiskt konservativa strömningar och slår i taket röstmässigt. Att Marine Le Pen uteslöt sin far ur partiet bör exempelvis ses i detta ljus, medan andra partier har haft liknande dilemman med sina namn (från Nationella fronten till Nationell samling, från Vlaams Blok [blocket] till Vlaams Belang

[tillhör] och från Lega Nord till Lega).

I det andra mindre förekommande fallet blir partiet alltför populistiskt, och ger upp sina ideologiska utfästelser. I och med det riskerar det att förlora möjligheten till en pålitlig bas, i synnerhet om det finns en stark utmanare till höger i det politiska spektrumet. Den idealiska lösningen för dessa partier är troligen en blandad partistruktur, någonstans mellan en digital och kaderstruktur. Salvini Lega är den perfekta sorten här, och kunde kombinera en solid och stabil organisatorisk modell i norra Italien (med en stark regionalistisk bas) med en uppdaterad kommunikationsstrategi som grundas på ett förment direkt samtal mellan ledare och medborgare. Som ett resultat av det framstår Salvini nu som en av de mäktigaste politikerna i Europa, från ett parti som alltid har ansetts vara underordnat. Hans genidrag var att kombinera en klassisk regionalistisk partistruktur som hade byggts upp på 1990-talet med ett nytt digitalt slagskepp som hade konstruerats på 2000-talet.

Salvinis ”digitala parti” är ett imponerande politiskt ingenjörarbete, och ”Matteo” är en allestädes närvarande Facebookperson. Likt corbynismen kidnappade Salvini en existerande partistruktur och hakade fast den på sitt korståg istället för att trolla fram ett parti ur tomma luften. Utdelningen från denna taktik var avsevärd. Den har gjort det möjligt för Salvini att samla kärnväljare genom massmobiliseringar och även dra in en ny grupp ”anhängare” i det tidigare ouppnåeliga söder. Medan en ny osannolik regering mellan PD och M5S nu har svurit eden i Rom, har Salvini kvar sin status som talesman för ett folkligt motstånd. Han kanske förlorade ett slag förra sommaren, men har förvisso inte förlorat kriget, eftersom aktuella undersökningar i Italien visar att Lega obestridligt är Italiens största parti, med drygt 10% mer än regeringsmedlemmarna.

Partipolitiskt oberoende populisterna är i en division för sig. De är troligen det renaste exemplet på Laclaus populistiska logik – utan något speciellt innehåll och förmögna att utsträcka sin kedja av motsvarigheter i det oändliga – och deras spel är troligen det mest riskabla. Frånsett ålder är M5S den perfekta urtypen för den svåra balansgången mellan kortsiktiga vinster och långsiktig stabilitet. För det första är rörelsens organisatoriska smidighet en tillgång när den bygger en politisk majoritet. M5S fick snabbt upp farten på internet och fick monopol på den offentliga debatten. Men smidigheten blev snabbt ett stort hinder för att befästa rörelsen på lång sikt. På organisatorisk nivå var M5S’ ”rörelse”-karaktär ett ohanterligt särdrag. Även om praktiskt taget inget av de nuvarande italienska partierna har den breda bas som masspartierna efter kriget hade, så har de icke desto mindre byggt upp relativt stabila väljargrupper. Men M5S har aldrig haft någon trogen väljarbas. En sådan bas är oundgänglig i tider av bakslag, och ger rörelsen motståndskraft på regional, lokal eller nationell nivå. Ur den synvinkeln uppvisar M5S en kraftig skillnad mot Salvini Legas blandade modell, som kombinerade kärnväljare, aktivister i norr och nya ”algoritmiska” anhängare i söder.

Rörelsens ideologiska nonchalans fungerade också som ett tveeggat svärd. Ställd inför Salvini retorik blev M5S nu tvingad att ta ställning, och överge sin bild av att stå utanför systemet. Vad kunde de kompromissa med, var fanns gränsen? Även om vänster-högerlogiken har ett svagare grepp om Italien än tidigare så finns den fortfarande kvar, och de flesta politiska aktörer och politiska linjer har kvar spår av denna logik. M5S’ påstående att vara ”varken höger eller vänster” kom i motsättning till deras första erfarenheter vid makten. Att alliera sig med yttersta högern (Lega), den extrema mitten (PD) eller en liten radikal vänstergrupp (Potere al Popolo), och rösta på en skattereform eller en säkerhets- och invandringslag är inte några neutrala manövrer. Varje omtvistat val kommer troligen att splittra rörelsens solidaritet, varefter delar av väljarna lämnar och en intern opposition uppstår. M5S’ aktivister och väljare är beryktat splittrade om Salvini invandringspolitik. M5S är osäker på sin identitet, sitt territorium och sin sociala bas, och kunde inte slå tillbaka på det område där dess koalitionspartner var som svagast: den regionala frågan. Den är nu målet för en ytterst skör kompromiss mellan lokala chefer – som garanterar Legas regionalistiska identitet – och Salvini, som har valt en öppet nationell strategi.

Lärdomarna av detta är preliminära. M5S’ förhållningssätt var särskilt lämpat för att snabbt erövra

den verkställande makten via valurnorna efter en djup ekonomisk och politisk kris. Men det saknade på ett smärtsamt sätt stabilitet för att verka för ett projekt att ifrågasätta de nyliberala dogmerna. En ökad ombytlighet gör det svårt att slå fast en varaktig strategi som skulle kunna ändra villkoren för de nya politiska överenskommelserna utan att falla in i en tom ”marknadsföringspolitik” och samtidigt inte ha någon stabil partistruktur och ideologisk tradition. För att undvika denna fallgrop skulle M5S på ett tålmodigt sätt ha behövt återskapa en verkligt folklig motkultur. Det skulle innefatta infrastruktur, nätverk och intellektuella resurser, på ett område som på ett dramatiskt sätt hade tömts efter vänsterorganisationernas tillbakagång.

Istället gjorde M5S raka motsatsen, och bidrog på detta sätt till att skärpa en trend som finns inneboende i dagens demokrati: uppsplittring av väljarna, minskad partitillhörighet, tillbakagång för mellanliggande institutioner och en övergripande personcentrering inom politiken. Partiet var förmodligen den bästa urtypen för paradoxen med Mairs tomrum: dagens populistiska utmanare kan knappast på samma gång vara ett symptom på förfallet och ett nödvändigt botemedel.

Sprickor till höger

Liksom de två föregående populismerna både gynnas och lider högerpopulismen av den strukturella utveckling som har skisserats ovan. Men den uppvisar också viktiga programmatiska och organisatoriska begränsningar. För det första är den inte alls *systemfientlig*, och kan således snabbt tappa sin atmosfär av radikalt utanförstående. Dess viktigaste politiska frågor – mot invandring, för välfärdschauvinism, mot EU och säkerhet – kräver inte så mycket mer än kosmetiska förändringar av EU:s skuldtak och att då och då ta kulturell ställning för ”västliga värderingar”. När det handlar om migration är Angela Merkel och Matteo Salvini, eller Emmanuel Macron och Marine Le Pen inte så oense, annat än om hur den ekonomiska bördan av det ska fördelas. Till och med skepticismen mot EU är hos dessa partier mycket mindre radikal än vad den verkar. Så fort de hamnar i maktställning (som Salvini) eller kommer närmare den (som Le Pen), så tonar de ner sitt motstånd mot EU:s institutioner för att göra sig mer acceptabla. Vänsterpopulisterna ville mycket mer än så. Podemos’ och Syriza’s planer innebar en långtgående omvälvning av eurozonen, att överge åtstramningsprogrammen och göra ambitiösa utvidgningar av den sociala tryggheten. För vissa krävde detta ett perfekt tajmat uppsving för flera vänsterpopulistiska rörelser som en samordnad dominolikhande aktion. Till skillnad från detta kräver inte högerpopulister något samarbete på internationell nivå. Det beror inte bara på att EU-fientliga partier har haft ökänt paradoxalt och svårt att samordna sig på EU-nivå. Till största delen härrör det ur deras anspråkslösa politiska program, som går att genomföra utan att rubba den befintliga institutionella strukturen. Även om detta utan tvivel ger en styrka på kort sikt – jämfört med vänsterpopulismen har de lättare att hålla sina löften – så kan det bli en svaghet på lång sikt.

Den yttersta högerns andra begränsning är organisatorisk. Deras taktik är framförallt mycket beroende av ombytlighet och håller sig till digitala kontakter, vilket i sin tur innebär att deras väljare av nödvändighet blir flyktiga. I motsats till den historiska fascismen, till exempel, bygger högerpopulister inte upp högerfackföreningar eller -kooperativ, för att inte tala om paramilitära grupper. I länder med ett välorganiserat civilsamhälle (belgiska Vallonien, exempelvis, där fackföreningsanslutningen är omkring 55%) har yttersta högern underpresterat. Men där civilsamhället är döende (trots sin strategiska plats inom ekonomin är de franska arbetarnas organiseringsgrad bara 7%) har yttersta högern lättare att tränga in i industrialiserade valkretsar, men ofta utan att slå rot. Till och med i fallet med de gula västarna misslyckades den yttersta högerns försök att ta över rörelsen, som överlag drevs av en vägran att representeras. Vänsterpopulisternas slutsats är att den bästa strategin för att hindra den yttersta högern från att utveckla djupare rötter är att både försöka använda civilsamhällets befintliga institutioner och även försiktigt politisera nya sociala rörelser (utan att ta över dem på något otrevligt sätt).

Men på det hela taget har den populistiska vänstern två otillfredsställande alternativ gentemot den

växande radikala högern: *återerövra* eller *motstånd*. I det första fallet anammar vänstern öppet högerens retorik och strategi, speciellt dess nationalistiska böjelser. De möjliga fördelarna av detta skulle vara att ta tillbaka förlorade "nationella" arbetarväljare, istället för att bli en front av minoriteter och yrkesutbildade. Det skulle kunna vända på den trend som taktiken "terra nova" har orsakat, och vars syfte var att på ett klassöverbryggande sätt bygga broar mellan internationellt sinnade klasser i städerna. Det har skapat en så kallad brahminvänster, som Thomas Piketty benämnde den, åtskild från landets folkliga sektorer. Som alltid är risken med en sådan taktik att man plagierar: väljare föredrar originalet framför kopian och genomskådar påhittet. Hittills finns inga övertygande bevis för att denna strategi har gjort att La France Insoumise, Die Linke eller Podemos har lyckats vinna tillbaka väljare från den yttersta högern – åtminstone inte i någon betydande omfattning.

I det andra scenariot accepterar populisterna en koalition med liberalerna och ansluter sig till en bred antipopulistisk front i namn av "sanitär avspärning". Men bevisen visar att det är ännu mer skadligt än att överflyglas från höger. Även om denna taktik kan bromsa en glidning mot ett auktoritärt styre, så gör den vanligtvis att vänsterpopulisterna blir delaktiga i att avskaffa friheter, och agerar mot symptom samtidigt som strukturreformer fördröjs. En sådan strategi ger inga garantier för att en auktoritär och främlingsfientlig tillbakagång faktiskt bromsas, i synnerhet i de många sammanhang där mittenpolitikerna själva redan är medskyldiga (som Merkel om invandring, eller Macrons förtryckande arbetarfientliga politik).

En noggrann granskning av yttersta högerens programmatiska och organisatoriska begränsningar pekar också i en annan riktning. Det talar för att det är bättre att arbeta på förpolitiska områden genom att underlätta nya enhetsformer som nyliberalismen har gjort omöjliga. Ett desorganiserat samhälle (som är en förutsättning för att motståndet mot konflikten mellan populism och teknokrati ska minska) kanske bara behöver skakas om organisatoriskt uppifrån. Före valnederlaget i december hade det brittiska Labourpartiet konsekvent givit fingervisningar i denna riktning. Jeremy Corbyn och John McDonnell klargjorde att deras främsta mål är att möjliggöra organisationsformer som 30 års nyliberala angrepp har gjort meningslösa. Istället för att gå i fällan av valfetischism, vertikalism och formalism, borde vänsterpopulister rikta in sina ansträngningar på att återuppbygga former för socialt liv för vilka den yttersta högern i grund och botten är främmande. Det skulle göra det möjligt att återskapa en arbetarklassens offentliga sfär som nu har satts ur spel av gräl på internet och mediebubblor. Det förefaller också vara det enda trovärdiga alternativet för att kunna återgå till en masspolitik, och hindra populismen och teknokratin från att bli de enda påhitten i stan.

Lästips

Allmänt:

Ellen Meiksins Wood: [Övergivandet av klassbegreppet. En ny "sann" socialism](#) (en grundlig analys och kritik av vänsterpopulismen)

Vänsterpopulism idag:

Jacob Hamburger: [Kan det finnas en vänsterpopulism?](#)

Anton Jäger: [Vi satsade allt på vänsterpopulismen – och förlorade](#) (bl a om grekiska Syriza)

Grekland:

[Vänsterpress om Syriza-regeringens kapitulation i juli 2015.](#)

Jonas Karlsson: [Intervju om SYRIZA:s kapitulation](#) (2019)

Spanien:

[Den europeiska vänsterpopulismen – exemplet Podemos](#) (artikelsamling)

Razmig Keucheyan och Renaud Lambert: [Ernesto Laclau, Podemos inspirationskälla](#)

Högerpopulism i Italien:

Freddy de Pauw: [Varthän Italien med Beppe Grillo, när väl dammet lagt sig?](#) (2013) och [Italien under Salvini](#) (2018)

Matteo Pucciarelli: [Italiens starke man](#), (ur *New Left Review* 2019)

Högerpopulism i Sverige:

Jens Rydgren: [Varför inte i Sverige? Om den radikala högerpopulismens relativa misslyckande](#) (OBS från 2010)

Mats Parner: [De nygamla välfärdsnationalisterna](#) (om SD)

Hans Ödman: [Vad är Sverigedemokraterna för ett slags parti?](#)

[Vänsterpress om Sverigedemokraterna – oktober 2018.](#)